

ALEXEI
MATEEVICI
UN POET
AL RENAȘTERII BASARABENE

Alexei Mateevici – păzitorul etern al graiului străbun (acad. Gh. Duca)	5
Alexei Mateevici. Tabel cronologic (Vasile Malanețchi)	7
Al. Mateevici, clasic și contemporan (V. M.)	12

I. ANALIZE. CERCETĂRI. INTERPRETĂRI

ARTICOLE, STUDII, EXEGEZE

Ion Buzdugan. <i>Poetul Alexei Mateevici</i>	18
Ștefan Ciobanu. <i>Scriitorii basarabeni. Alexie Mateevici</i>	24
Petre V. Haneș. <i>Poetul basarabean Al. Mateevici. Scrierile</i>	33
Antonie Plămădeală. <i>Știri noi despre Al. Mateevici și unele amintiri despre autorul muzicii poeziei Limba noastră</i>	44
Nicolae Dabija. „ <i>Limba noastră-i foc ce arde...</i> ”	53
Calinic Argatu Argeșeanu. <i>Al. Mateevici, poetul limbii noastre</i>	63
Ion Nuță. <i>Al. Mateevici sau mirajul unei poezii</i>	67
Efim Levit, Sava Pânzaru. <i>Teza de licență a lui Alexei Mateevici</i>	81
Mihai Cimpoi. <i>Alexei Mateevici, homo christianus</i>	89
Adrian Dinu Rachieru. <i>Odiseea limbii române (Trei cruciați: Alexei Mateevici, Eugeniu Coșeriu, Grigore Vieru)</i>	93
Mihai Papuc. <i>Alexei Mateevici: câteva repere genealogice</i>	102
Mircea Coloșenco. <i>Poezia axiomă a lui Alexei Mateevici</i>	107
Ștefan Andronache. <i>Alexei Mateevici pe meleagurile tecucene</i>	113
Vasile Malanețchi. <i>Carnetul de la Mărășești</i>	118
Eugen Lungu. <i>Alexei Mateevici. Monolog epistolar</i>	121

RECONSIDERĂRI. NOTE POLEMICE. RECENZII

Nicolai Costenco. <i>Alexei Mateevici</i>	126
Pavel Balmuș. <i>Poetul cu cartea în mână</i>	128
Vasile Bahnaru. <i>Alexei Mateevici – tribun al adevărului științific</i>	134
Nina Negru. <i>Despre Mateevici fără prejudecăți</i>	148
Ion Ciocanu. <i>Pentru un Mateevici integral</i>	153
Dumitru Irimia. <i>Al. Mateevici – autorul celui mai profund poem închinat limbii române</i>	158
Constantin Ciopraga. <i>Rememorare: Alexie Mateevici</i>	165
Ion Țurcanu. <i>Artă și idei în poezia lui Alexei Mateevici</i>	167
Elena Țau. <i>Dialogismul discursului liric în Limba noastră</i>	178

Octavian Moșin. <i>Imnul „Limba noastră” – creație a doi preoți mărturisitori de adevăr și frumos</i>	184
Nicolae Chiscop. <i>Alexei Mateevici în Movilenii Tecuciului</i>	187
Protoiereu Vasile Ciobanu. <i>Părintele nostru Alexei Mateevici</i>	189
Ghenadie Nicu. <i>Cu aceleași cuvinte</i>	191
Elvira Țăgănaș-Pântea. <i>Alexei Mateevici: Carnetul cu versuri de la Mărășești, 1917</i>	193
Ana Bantoș. <i>Alexei Mateevici, prevestitorul Unirii</i>	194
Veronica Boldișor. <i>Misterul morții lui Alexei Mateevici. Certitudini și ipoteze</i>	200

II. MĂRTURII. EVOCĂRI. CREIONĂRI ÎN TIMP

MĂRTURII ALE CONTEMPORANILOR

<i>P[reotul] Alecu Mateevici</i>	206
Nicolae Iorga. <i>Încă unul: preotul Mateevici</i>	207
Onisifor Ghiбу. <i>Alecu Mateevici</i>	208
Nichifor Crainic. <i>Un poet al renașterii basarabene: Alexe Mateevici</i>	210
Elena Alistar Romanescu. <i>Amintiri despre părintele poet Al. Mateevici</i>	211
Vasile Harea. <i>Variantele poeziei Limba noastră</i>	214
Nadejda Mateevici-Neaga. <i>Amintiri despre poetul Alexei Mateevici</i>	218
Anton Țurcanu. <i>Un vizionar: Alexei Mateevici</i>	223
Ștefan Ciobanu. <i>Amintiri despre Alecu Mateevici</i>	226
Pan Halippa. <i>Alexie Mateevici</i>	227
Ion Bălțeanu. <i>Alexei Mateevici</i>	234
Teodosia Mateevici-Novîțchi. <i>File din jurnal</i>	235
Ion Buzdugan. <i>Amintiri despre poetul Alexei Mateevici</i>	247

EVOCĂRI. CREIONĂRI ÎN TIMP

George Dorul Dumitrescu. <i>„Carnetul” lui Mateevici</i>	255
Vasile Țepordei. <i>Alexie Mateevici</i>	256
Vasile Luțcan. <i>Alexei Mateevici</i>	258
Nicolai Costenco. <i>Alexei Mateevici</i>	260
Grigore Filip-Lupu. <i>Alecu Mateevici și Limba noastră</i>	263
Antonie Plămădeală. <i>Mateevici – 100</i>	267
Vasile Malanetchi. <i>Lăcaș pentru muzeul „Limbiile noastre”</i>	269
Florin Costinescu. <i>Dimensiunea profetică</i>	272
Ion Murgeanu. <i>Alexei Mateevici, un poet testamentar</i>	274

III. ALEXEI MATEEVICI PRIN SINE ÎNSUȘI

ARS POETICA. PUBLICISTICĂ

Spre lumină!	280
Eu cânt	282
Unirea culturală	284
Roagă-te!	285
Cântec de leagăn	286
Limba noastră	287
Basarabenilor	289
Deasupra târgului Bârlad	290

CORESPONDENȚĂ. DISCURSURI

Către Ioan G. Pelivan	292
Către Simion Murafa	293
Către Artur Gorovei	295
Către Ioan Bianu	296
Cuvânt către absolvenții Seminarului Teologic din Chișinău	297
Cuvântare ținută la Congresul Învățătorilor Moldoveni din Basarabia, Chișinău, 25 mai 1917	299

IV. VIAȚA ÎN IMAGINI

ARTICOLE. STUDII. EXEGEZE

POETUL ALEXEI MATEEVICI

Ion Buzdugan

Cugetul românesc, anul I, nr. 7, 1922

I

În luna martie 1888, în familia preotului Mihail Mateevici din parohia Căinari, județul Tighina, s-a născut pruncul numit Alexei, viitorul propovăduitor al dezrobirii de sub jugul țarist și cântăreț în „limba noastră” a durerilor și suferințelor neamului românesc din Basarabia. Crescut în atmosfera patriarhală de cucernicie și dragoste părintească, aceste calități se transformară mai târziu în adâncă dragoste de trecutul neamului și iubire înflăcărată de vatra și țarina strămoșească.

Terminând școala primară din satul de naștere, Alexei Mateevici trece întâi la Școala Spirituală și apoi la Seminarul Spiritual din Chișinău, unde este unul dintre cei mai plini de râvnă și mai apreciați de către profesori elev și cel mai iubit de camarazii săi. Aici în seminar, având la dispoziție o bibliotecă bogată, Al. Mateevici a stat în intimitate de vorbă cu clasicii și reprezentanții filozofiei, cercetându-i și sorbind cu sete din izvorul cristalin al poeziei lui Pușkin, Lermontov, Nekrasov, Alexei Tolstoi (cel mai iubit poet al lui Alioșa Mateevici, din care mai târziu a tradus unele dintre cele mai frumoase bucăți), apoi prozatorii: Gogol, Turgheniev, Leon Tolstoi, Dostoievski și alții, care îi vrăjeau sufletul, purtându-l pe aripa visului în sferile imaculate și eterne ale idealurilor neprihănite ale omenirii. Mateevici s-a adăpat și din izvorul luminos al filozofiei creștinești a lui Vladimir Soloviov și a criticilor literari cu tendințe poporaniste, precum erau Mihailovski, Cernîșevski, Dobroliubov, Belinski și alții, care au brăzdat în sufletul lui tânăr adânci urme de dragoste către oropsiții și chinuiții vieții, de dragoste către masele poporului obijduit, și mai cu seamă către poporul moldovenesc, ferecat în lanțurile robiei, deasupra capului căruia muscalul țarului își învârtea cnutul biciuitor, ca în urma unei turme necuvântătoare, gonindu-l în Caucaz, spre Ural sau în Siberia.

În clasă, mai ales la orele matematicii, cu care nu se putea împăca, cum nu se împacă apa cu focul, de multe ori era surprins de către profesor în flagrant delict cu cartea vreunui scriitor sub bancă, sorbindu-i cu ochii însetați paginile, ce-i avântau sufletul în alte lumi mai frumoase și mai desăvârșite. Și ce dezamăgire amară îl cuprindea, pe când cruda realitate în ființa profesorului de matematici cu ochi sticloși și glas de piatră îl cobora din sferele poeziei înalte pe pământ, chemându-l la tablă pentru rezolvarea cutărei sau cutărei probleme puse clasei, de care Mateevici habar n-avea. Dar aici îi venea în ajutor dragostea colegilor săi, care prin așa-zisele „spargalce” sau fițuice, renumite în seminarii, îl scoteau din încurcătură, trimițându-i problema rezolvată, pe care el trebuia s-o scrie pe tablă de-a gata.

Dacă nu-i plăcea matematica, în schimb mare era dragostea lui Mateevici pentru limbile clasice: latina, greaca, apoi pentru limba rusă și cea moldovenească – citit și cântare. Și mai mare era plăcerea lui Mateevici când venea ora tezei la compunere în cutare sau cutare limbă. Aici Mateevici se simțea la largul lui pentru a-și răsplăti pe toți camarazii matematicieni, slabi în compunere, pe care acum la rândul său îi servea, cu „fițuica” tezei, compusă pentru fiecare în parte în diferite variații, ca să nu poată observa profesorul, că ar fi compusă de unul și același compunător. Aici toți camarazii îl glorificau pe Mateevici, așteptând cu nerăbdare ora când profesorul va cita clasei întregi, ca model de tratare a subiectului, compunerea lui Mateevici. Profesorii îl apreciau foarte mult pe Mateevici, dându-i totdeauna pe toate obiectele nota excelentă, lucru care l-a scos din încurcătură cu nenorocita de matematică, la care avea notă proastă.

Terminând Seminarul Spiritual din Chișinău cu nota *magna cum laude*, Alexei Mateevici pleacă la Kiev, unde se înscrie ca student la Academia Spirituală. Acolo, împreună cu alți câțiva moldoveni basarabeni – dnii Ștefan Ciobanu, Simion Murafa, dl Ciugureanu (student la Universitatea din Kiev) și colegii din România, studenți ca și el la Academie: Ștefan Berechet și G.M. Ionescu (Ivanov), Alecu Mateevici și-a început studiile și mai serioase pentru pregătirea viitoare de misionar și propovăduitor al cuvântului frăției și iubirii aproapelui tău, ca pe tine însuși. Acolo Mateevici, având deplina libertate și o bibliotecă și mai vastă decât cea din Chișinău, „s-a pus pe citit, ca bețivul pe băut”, îmi spuse odată G.M. Ivanov.

În timpul acela, Mateevici trăia ca-ntr-o perioadă de beție a cititului, citind atât de mult, zi și noapte laolaltă, încât de multe ori rămânea nemâncat zile întregi și adeseori, dacă colegii nu l-ar fi luat cu ei la masă, Mateevici nu se putea dezlega de cartea odată începută până n-o termina de citit. Mai avea o slăbiciune – se temea de apă și de întuneric, atât de mult, încât de multe ori, înnoptând la vreun camarad în oraș, Mateevici nu se mai întorcea în seara aceea la Academie, trebuind să coboare treptele scârilor spre Podol, unde își închipuia că stau

ascunși bandiți care așteaptă doar noaptea ca să le pună trecătorilor mâna în beregată.

Și acolo, în Academie, ca și în Seminar, Alecu Mateevici s-a remarcat prin erudiția sa și seriozitatea cu care trata și compunea tezele date de profesori studenților. Profesorii puneau multă speranță în Mateevici, sfātuindu-l în ultimii ani să rămână la Academie pentru a se prepara și specializa într-o ramură care îi va place, spre a putea ocupa mai târziu locul de profesor la Academie.

Mateevici însă se trăgea în Basarabia lui oropsită, după care de acolo, din depărtare, suspina în poeziile sale pe care le trimitea revistei duhovnicești *Luminătorul* din Chișinău, apoi la *Glasul Basarabiei* și mai târziu *Cuvântului moldovenesc* , semnând în aceste reviste: „Al. M-ci” sau „Al. Mateescu”.

Primele încercări de poezii în limba moldovenească au fost în genul duhovnicesc al rugăciunilor și psalmilor, bucăți pline de evlavie și traduceri reușite din poetul lui favorit Alexei Tolstoi, frumoasele poeme *Păcătoasa* și *Ioan Damaschin* , redată într-o limbă plină de parfum arhaic bisericesc, într-o limbă pură moldovenească, potrivită cu stilul evanghelic al poemelor lui Alexei Tolstoi.

Terminând Academia din Kiev, Alecu Mateevici se reîntoarce în scumpa și iubită lui Basarabie, unde ocupă locul de preot la biserica militară a Diviziei XIV basarabene și postul de profesor în Școala Spirituală, pentru pregătirea sufletelor tinere de copii moldoveni pentru aceleași idealuri de libertate și dragoste de neam și țară – spre care se avântă sufletul lui de poet vizionar, prevestind în cânturile sale „venirea zorilor mai bune”...

Aici, la Chișinău, Alexei Mateevici se pune în contact mai strâns cu prietenii săi de năzuinți – vajnicii luptători naționaliști, grupați în jurul revistei *Cuvânt moldovenesc* – Pan Halippa, Simion Murafa, N. Alexandri, Șt. Ciobanu, I. Pelivan, dnii Ciugureanu, Stârcea și alți colaboratori la această foaie de propagandă românească.

L-am cunoscut pe Mateevici în 1912. Mi-aduc aminte și astăzi. Era o zi frumoasă de vară, o sărbătoare. În grădinița redacției *Cuvânt moldovenesc* din piața numită „Nemețkaia ploșceadi”, nr. 1, la umbra nucilor și cireșilor stufoși, unde dra Gavriliță (fiica neuitatului Gavriliță, întemeietorul primelor foi moldovenești) desena un portret al dlui Pan Halippa. Venind la redacție, găsesc între alții și un tânăr necunoscut mie până atunci, îmbrăcat în haine preoțești. Dl Halippa mă întâmpină cu cuvintele pipărate: „Iată și poetastrul nostru Romanaș – vă recomand – poetul Alecu Mateevici”, arătându-mi-l pe tânărul preot și adăugând: „Vă rog să vă iubiți ca frații, ca să le fie drag și la alții!...”

La cuvintele rostite de Halippa, „poetul Mateevici”, tânărul academician, s-a îmbujorat la față ca o fată mare. L-am privit pe poet în față, înalt și sprinten, ca un paltin, pe umerii rotunzi avea un cap de Crist blajin, încadrat în plete lungi castanii și o barbă blondă, despicăată în două. Pe fața-i blândă, cu pistrii mici sub bolta unei frunți înalte și luminoase, sclipeau doi ochi căprui, puțin înmu-

iați în lacrimi și plini de o melancolie nespusă, privirile cărora păreau că lunecă de pe pământ, privind în alte lumi tainice și fericite...

Ne-am așezat la sfat și, depănând una după alta amintirile sale care mi le povestea despre viața din Academia de la Kiev, sufletul lui delicat tot mai mult se încălzea și prindea a se desface ca un mugur la mijirea razelor primăverii, îmi spunea despre planurile sale literare, despre o lucrare ce o prepară în chestia înrâurilor reciproce ale bisericilor moldovenești cu cele ruse, și mai cu seamă îl preocupa rolul jucat de măreața figură a mitropolitului moldovean Petru Movilă, care a pus temelie culturii religioase și civile în Kiev, capitala Rusiei de Sud – a Ucrainei de astăzi.

Apoi îl mai preocupau traducerile pe care vroia să le facă din poezii ruși și mai cu seamă traducerile din poetul, asemănător cu sufletul său – Alexei Tolstoi. Iar din Al. Tolstoi, mai presus de toate îl preocupa atunci problema necesității „artei pentru artă” sau a „artei cu tendință”, pusă și dezvoltată cu atâta ardoare de către poetul Alexei Tolstoi în renumitul său poem *Ioan Damaschin*, pe care mai târziu Mateevici reușește să-l traducă atât de frumos, publicându-l în întregime în revista duhovnicească *Luminătorul*.

Așa, între preocupările sale literare și munca zilnică de profesor și preot, Alecu Mateevici e surprins de războiul mondial în anul 1914, când ca preot militar al Diviziei XIV, formată toată numai din basarabeni, a plecat pe front pentru a-și face datoria de ucenic al celui ce propovăduia iubirea de aproape, ca de tine însuși, și pentru a împărtăși suferințele și chinurile celor mulți, oropsiți și obiști – spre a le da în ceasul de pe urmă suprema mângâiere a mântuirii sufletelor de eroi, înainte de a trece în altă lume, aduși cu jertfe pe altarul Patriei.

În anul 1916, după declararea războiului de către România, preotul Alexei Mateevici a cerut să fie trimis pe frontul român împreună cu o parte din Divizia XIV, care mai târziu a fost întreagă pe frontul nostru. Aici, pe frontul românesc, poetul Mateevici a asistat la epopeea neamului românesc, admirând vitejia neîntrecută a ostașului român în luptele crâncene de la Mărăști și Mărășești.

Aici, pe pământul Moldovei lui Ștefan cel Mare, văzând toată mizeria și îndurând toată gama suferințelor și chinurilor fizice și morale îndurate de poporul român, sufletul poetului Mateevici tot mai mult se oțelește în credința că mântuirea poporului român de la Tisa până la Nistru nu va întârzia să vină cât de curând, lucru pe care îl spunea, de altfel, și în scrisorile sale către puținii săi prieteni din Basarabia și credința lui era cu atât mai mare și mai neștrămutată, cu cât el însuși văzuze cu ochii sfărâmarea lanțurilor robiei rusești de către scumpa lui Basarabie, care din zi în zi, în baza dreptului de autodeterminare a popoarelor, proclamat de revoluția rusă, era așteptată să se alipească din nou la sânul Moldovei sângerânde, după care firește urmau să vină și celelalte țări surori – Transilvania și Bucovina.

Dar, din nenorocire pentru neam și țară, lui Mateevici nu i-a fost dat norocul să-și vadă visul întregirii cu ochii: îmbolnăvindu-se, în vara anului 1917 el își dădu sfârșitul obștesc, fiind pus alături de eroii necunoscuți căzuți pentru mărirea patriei și întregirea neamului, a cărui veșnică recunoștință a meritat-o, în lumea celor buni și drepecți.

II

Poezia lui Alexei Mateevici trebuie cercetată în cadrul dezvoltării ei naționale și firești. E răsărită pe pământul Basarabiei robite de-o sută și mai bine de ani, din sufletul poporului marii țări fără de școală și biserică românească, dar care totuși și-a păstrat neclintite obiceiurile sale, limba strămoșească și credința ne-strămutată în trecutul glorios al neamului nostru. În această atmosferă crescută și mărită, floarea poeziei lui Mateevici aduce o mireasmă de trecut patriarhal, ca o floare rară păstrată din bătrâni între foile unei cărți vechi cu tinerele vlăstare găsite intacte, cu petalele ruginite și cu mirosul cam trecut, dar pe care gășind-o se bucura ca de-o raritate mai mult decât atunci, când ar fi avut dinaintea lui brațe întregi de flori obișnuite și comune, pe care orșice florăreasă zilnic le vinde pentru un gologan tuturor trecătorilor, la orice colț de stradă.

Adevărata perioadă de creațiuni, rodnică și fecundă pentru poetul Mateevici, se începe, după cum am spus, abia în anii 1916–1917, adică după sosirea lui pe pământul românesc și luarea contactului direct cu viața poporului român din Regat. Aici sufletul lui Mateevici a crescut și a ajuns la maturitate și dacă ar fi trăit, sufletul lui oțelit și plin de experiențe, abia după război cred că avea să dea roadele gândirii sale.

După moartea lui Mateevici, în afară de poeziile tipărite prin diferite foi basarabene, a rămas un caietel mic de poezii, scrise de mâna lui proprie și intitulate: „Al. Mateevici, versuri, 1917, iunie, Mărășești, Moldova”. În acest caietel, prima poezie scrisă chiar pe scoarțe este *Cântecul de leagăn*, pe care-l redăm aici în întregime și în care poetul îi dorește copilului legănat să crească un moldovean luptător aprig și viteaz, străjer neînfrânt al pământului strămoșesc.

Credința lui mare și sfântă că zorile zilelor mai bune, zorile mântuirii poporului românesc de sub jugul străin, și dragostea lui mare către flăcăul voinic și aprig luptător atât la coarnele plugului, cât și la gura tunului, poetul și-o exprima în poezia sa, *Eu cânt*:

Eu cânt pe-acei ce-n jug și chin
Pe-a lor spinare țara țin,
Care-n robie și necaz
Voinici, puternici au rămas!

Vânjoși, înalți, ca fierul tari,
De soare arși, bătuți de vânt

Libris RO

Respect pentru oameni și cărți

Brăzdează harnicii plugari
Al țării lor mănos pământ. [...]

Eu cânt, căci văd că ele vin
Acele zile de senin;
Eu cânt, căci văd de-acum că piere
A țării veșnică durere;

Eu cânt, căci văd necazul frânt
Ș-aud plugari în zori cântând,
Nu doine de amor, de dor –
Înviorarea țării lor...

Și glasul vieții ascultând,
Venirea zorilor eu cânt!

Apoi, văzându-i pe acești viteji, luați de la coarnele plugului, cum se luptau ca lei la Mărăști și Mărășești, desculți și dezbrăcați, cu mâinile goale repezindu-se în foc pentru apărarea fiecărui colțișor de pământ al țării lor, pe care dușmanii râvneau să-l răpească, vedem cum se răsfrânge în sufletul poetului Mateevici această luptă uriașă, ca-n oglinda unei mări tulburate de furtună. Sufletul lui tremură de grija țărișoarei lui, de soarta aceluia ultim colțișor de pământ din triumghiul morții Moldovei lui Ștefan cel Mare, unde sta adunat întreg sufletul națiunii românești, spre a da ultima și decisiva luptă a poporului românesc pentru a fi sau a nu fi!

În noaptea de 5 spre 6 iulie 1917, asistând la luptele de la Mărășești, Mateevici scrie poezia sa plină de deznădejde *Văd prăbușirea*:

Văd prăbușirea unei stele,
Al nopții mândrului luceafăr,
Și sufletul cântării mele
Smintit se zbate și neteafăr.

Se scurge noaptea-n sfântă tihnă,
Iar tunurile vrăjmășești
Țintesc și bat fără odihnă
Să șteargă gara Mărășești. [...]

Așa se zbătea în zilele acele grele pentru sufletul poetului – sufletul poporului basarabean, tremurând de mânie, de jale și durere alături de sufletul națiunii întregi – sufletul poporului românesc.

În timpul sălășluirii sale în țara românească, în afară de preocupările de pe front, poetul Mateevici, după cum se vede, avea discuții interesante cu unii din-